

Radostaw Kaczan, Karolina Malinowska,
Katarzyna Pasiak, Piotr Rycielski, Małgorzata Wójcik

Lekcja 9

Zgłaszanie przemocy

UNIWERSYTET
 SWPS

 RESQL

Szanowne Nauczycielki/Szanowni Nauczyciele,

przekazujemy Wam podręcznik ze scenariuszami lekcji wychowawczych, które mogą pomóc w pracy nad budowaniem zgranej klasy i zapobieganiem negatywnym zjawiskom grupowym, takim jak przemoc rówieśnicza, prześladowanie i dręczenie rówieśnicze. Takie sytuacje występują niestety dość często w naszej szkolnej rzeczywistości i wpływają negatywnie nie tylko na ofiary prześladowania, ale także na wszystkich uczniów w klasie, którzy źle się w niej czują, niechętnie przychodzą do szkoły i gorzej się uczą. Dlatego zapobieganie tym zjawiskom stanowi integralną część pracy wychowawców i nauczycieli. Pracy niezwykle trudnej bez odpowiednich narzędzi i przygotowania.

Podręcznik zawiera 11 scenariuszy lekcji, które sprzyjają rzeczowej i bezpiecznej rozmowie z uczniami o przemoc, prześladowaniu i dręczeniu. Jednocześnie dostarczają one rzetelnej, popartej badaniami wiedzy o rodzajach przemocy oraz mechanizmach, które ją wywołują i utrzymują w grupie. A także o rolach które przyjmują uczniowie: od agresorów i ofiary, poprzez czynnych kibiców, biernych świadków, aż do aktywnych obrońców prześladowanych uczniów. Przekazywana uczniom wiedza pozwala nauczycielowi/nauczycielce „zakotwiczyć” ich poznawczo. W następnym kroku pozwala – odwołując się do tej wiedzy – pokazać uczniom, jak można ją praktycznie wykorzystać, aby stworzyć zgraną klasę. To z kolei ma wpływ na gotowość uczniów do zgłaszania nauczycielom niepokojących i zagrażających sytuacji, zarówno bezpośrednio, jak i w aplikacji RESQL.

Informacje o lekcjach

Przygotowane w ramach programu RESQL scenariusze lekcji zostały przetestowane w 16 klasach szkół podstawowych (w klasach siódmych i ósmych) oraz średnich (w klasach pierwszych i drugich). W pracy nad scenariuszami lekcji korzystaliśmy jako zespół badawczy z własnych doświadczeń oraz wcześniejszych materiałów i scenariuszy wykorzystywanych w projektach INKLA (Wójcik, Mondry 2017) i Bliżej (Wójcik, Hełka, Wośko 2016). Stworzyliśmy nowe scenariusze oraz dostosowaliśmy te już istniejące do potrzeb uczniów ostatnich klas szkoły podstawowej i pierwszych klas szkół ponadpodstawowych.

Lekcje były weryfikowane pod kątem ich spójności i zrozumiałości, a także możliwości ich przeprowadzenia podczas 45-minutowej lekcji. Ponadto w każdej klasie, w której lekcje zostały przeprowadzone, mierzyliśmy ich skuteczność. Na podstawie informacji zwrotnych zebranych zarówno od uczniów uczestniczących w lekcjach, jak i od osób je prowadzących wprowadziliśmy poprawki w scenariuszach. Scenariusze lekcji zawierają wszelkie potrzebne do ich przeprowadzenia informacje oraz materiały (rysunki, historyjki, wykresy), przygotowane z myślą o 45-minutowych lekcjach wychowawczych.

W poniższej tabeli przedstawiany zalecaną przez nas kolejność lekcji wraz z ich krótką charakterystyką.

Numer lekcji	Nazwa lekcji	Opis lekcji
1.	Różne rodzaje przemocy	Uczniowie poznają różne rodzaje przemocy oraz przykłady zachowań przemocowych z różnych kategorii. Omawiają wyniki badań na temat zachowań przemocowych w szkole.
2.	Przemoc relacyjna	Czym jest przemoc relacyjna? Uczniowie poznają typy przemocy relacyjnej, np. izolowanie, wyśmiewanie, wykluczanie, ignorowanie.
3.	Cyberprzemoc	Uczniowie poznają formy cyberprzemocy – dręczenia i prześladowania za pomocą mediów społecznościowych. Wiedzą, jak unikać cyberprzemocy, a w razie jej pierwszych przejawów zgłaszają problem zaufanej osobie.
4.	Koło przemocy rówieśniczej	Uczniowie poznają role i mechanizmy, jakie występują w przemocy rówieśniczej. Uczniowie analizują m.in. kluczową rolę świadków przemocy.
5.	Konflikty	Uczniowie poznają różne formy konfliktu. Uczą się rozpoznawać konflikt i nazywać go, a także dzielić konflikty na konstruktywne, potrzebne i wspierające walkę z problemem oraz na niepotrzebne i destruktywne, które popychają ludzi do walki.
6.	Mechanizmy moralnego dystansowania się w sytuacji trudnej	Uczniowie poznają mechanizmy psychologiczne odpowiedzialne za bierność świadków prześladowania rówieśniczego.
7.	Atrybucje	Uczniowie analizują powody zachowań osób uznawanych za innych inne i narażonych na wykluczenie rówieśnicze. Uczą się, w jaki sposób najczęściej dokonujemy atrybucji, na czym polega podstawowy błąd atrybucji i jak go unikać.
8.	Zasady dobre dla każdej szkoły	Uczniowie analizują zasady panujące w szkole. Rozumieją swoją rolę w tworzeniu dobrych zasad w szkole. Potrafią wymienić dobre zasady. Wspólnie opracowują zestaw zasad do wykorzystania w klasie.
9.	Zgłaszanie przemocy	Uczniowie dowiadują się, jak ważne jest zgłaszanie aktów przemocy dla poprawy bezpieczeństwa ofiar i budowania dobrych relacji w klasie.
10.	Inność i różnorodność	Uczniowie wskazują na zależność pomiędzy nadaniem komuś etykiety innego/dziwnego a zachowaniem wobec niego, np. dokuczaniem mu lub odrzuceniem go w klasie.
11.	Różnice indywidualne w klasie	Uczniowie doświadczają podstawowych różnic. Poznają różnice widoczne i niewidoczne, a także uwarunkowania w zakresie różnic indywidualnych. Doświadczają, jak różni się nasza wiedza o nas samych od naszej wiedzy o innych.

Scenariusze lekcji zawierają niezbędne wskazówki, które pomogą prowadzić zajęcia w klasie: informacje dla nauczyciela, zadania dla uczniów, przykładowe wypowiedzi, dodatkowe materiały i definicje oraz rysunki. Zgodnie z naszymi doświadczeniami proponowane scenariusze można wykorzystywać pojedynczo albo zrealizować po kolei jako zamknięty cykl tematyczny.

Szkołom, które rozpoczynają wdrażanie programu RESQL, zalecamy realizację co najmniej 4 pierwszych lekcji. Dotyczą one bezpośrednio problemu przemocy, różnych jej form oraz sposobów reagowania na nią. Sądzymy również, że regularne prowadzenie tych lekcji oraz powtarzanie ich w tej samej lub nieco zmodyfikowanej formie w danej klasie może przynieść wymierne skutki. Przywoływanie znanych uczniom struktur i treści pozwala je lepiej zrozumieć i na bieżąco odwoływać się do nich. Ponadto nauczycielka/nauczyciel może wykorzystać przykłady, ćwiczenia i rysunki z poszczególnych lekcji jako materiał do dyskusji o bieżących sprawach klasy. Autorzy wielu rekomendowanych programów dotyczących zapobiegania przemocy rówieśniczej podkreślają, jak ważne jest regularne przypominanie uczniom takich treści jak:

- 1) czym jest przemoc? czy określone zachowanie jest przemocą? jak je odróżnić od tego, co przemocą nie jest?
- 2) jakie zasady panują w mojej klasie i szkole?
- 3) jak powinienem się zachować, kiedy jestem świadkiem przemocy?
- 4) co mogę zrobić, kiedy przemoc mnie dotyka? do kogo i jak zwrócić się o pomoc?

Zgodnie z naszymi doświadczeniami proponowane scenariusze lekcji nie nadają się dla klas niższych niż piąte klasy szkół podstawowych. Lekcje przeprowadzane zgodnie z proponowanymi scenariuszami można traktować jako element szerszych oddziaływań profilaktycznych i wychowawczych. W nowych klasach, które zaczynają wspólną pracę (np. w pierwszych klasach szkół ponadpodstawowych), można wykorzystać scenariusze jako część działań integrujących i budujących klimat klasy.

To nauczycielka/nauczyciel decyduje, w jaki sposób przeprowadzić daną lekcję: jak rozłożyć poszczególne elementy, ile czasu dać uczniom na kolejne zadania. Z naszych doświadczeń wynika, że młodsi uczniowie lepiej reagują, kiedy zadania trwają krótko, a czas na podanie przykładów i sposób ich prezentowania ustala nauczycielka/nauczyciel. Starsze klasy pozwalają na większą swobodę, więcej czasu można poświęcić na omawianie przykładów podawanych przez uczniów i wyników ich pracy w grupach.

W klasach, w których spodziewamy się trudności z utrzymaniem dyscypliny, proponujemy na początku lekcji:

- 1) określić zasady indywidualnego wypowiedziania się uczniów: kto mówi? kiedy mówi? ile czasu ma na to? – polecamy raczej krótkie wypowiedzi lub odpowiedzi spisane na karteczkach,
- 2) omówić sposób prezentacji wyników pracy w grupie: np. cała grupa przedstawia wyniki pracy, a kolejność prezentacji i ich czas ustala z góry nauczycielka/nauczyciel (np. 2 minuty dla każdej grupy).

Lekcja

9

Zgłaszanie przemocy

TEMAT:

Dlaczego warto zgłaszać przemoc? Jak to robić?

Czas:

40 minut.

Formy pracy:

- indywidualna,
- w zespołach.

Środki dydaktyczne/materiały:

- wydrukowane 3 karty „Działania – reakcje ofiar i świadków przemocy” pocięte na paseczki przez nauczyciela/nauczycielkę (jeden paseczek = jedna reakcja).

Cele:

Uczeń/uczennica:

- wie, jak ważne dla poprawy bezpieczeństwa ofiar i budowania zdrowych relacji w klasie jest zgłaszanie przemocy,
- odróżnia powiadomienie od donosicielstwa,
- wskazuje, dlaczego ofiary i świadkowie nie zgłaszają przemocy,
- nazywa różnorodne sposoby reagowania świadków i ofiar na przemoc,
- dostrzega plusy i minusy różnych działań i wybiera najbardziej pożądane zachowanie,
- wymienia osoby lub instytucje, którym można zgłosić przemoc.

Metody:

- metody asymilacji wiedzy (dyskusja, pogadanka),
- metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy (pisanie przykładów, ocena podanych przez nauczyciela/nauczycielkę typów reakcji na przemoc).

I. Ogniwu wstępne

1. Nauczyciel/nauczycielka wprowadza uczniów w temat lekcji.

Dzisiejsza lekcja będzie dotyczyła reagowania na przemoc i zgłaszania przemocy zarówno przez ofiary przemocy, jak i przez jej świadków. Świadkowie odgrywają kluczową rolę w powstrzymaniu przemocy, ponieważ w największym stopniu mogą wpłynąć na zmianę niekorzystnej sytuacji. Przemocy nie wolno się przyglądać z założonymi rękami. Zastanowimy się dzisiaj wspólnie, dlaczego wiele osób nie zgłasza przemocy, która w szkole dotyka ich albo innych osób. Porozmawiamy też o tym, jak i gdzie można takie sytuacji zgłaszać.

II. Ogniwu centralne

1. Nauczyciel/nauczycielka wyjaśnia uczniom zadanie 1 (szukanie powodów, dla których przemoc tak często nie jest zgłaszana).

Przeczytam Wam historię ucznia klasy 7 o imieniu Brok:

„W ostatnich tygodniach zdarzyło się, że koledzy popchnęli go na przerwie, przezywali „tajza”, zabrali mu drugie śniadanie, kopnęli jego plecak tak, że potoczył się po schodach. Wczoraj wrzucili mu do szafki zgniętą skórkę od banana i pocięli kurtkę. Inni uczniowie, którzy widzieli te zdarzenia, nie reagowali. Brok również nie powiedział o tym nauczycielom w szkole”.

Podzielcie się teraz, proszę, na 3 zespoły. Każdy zespół będzie szukać odpowiedzi na inne pytanie:

- **pierwszy zespół** – dlaczego świadkowie przemocy nie zgłaszają jej dorosłym w szkole? dlaczego koledzy Broka nie reagowali, gdy inni stosowali wobec niego przemoc?
- **drugi zespół** – dlaczego ofiary przemocy nie zgłaszają jej dorosłym w szkole? dlaczego Brok nie reagował?
- **trzeci zespół** – jakie są różnice między donoszeniem lub skarżeniem a powiadamianiem lub opowiedzeniem?

Macie kilka minut na dyskusję. Potem spiszcie swoje pomysły. Na końcu przedstawiciele zespołów (tzw. sprawozdawcy) przedstawią wyniki pracy swojego zespołu na forum klasy.

2. Pierwszy zespół przedstawia wyniki swojej pracy.

Jeśli lista podanych powodów wydaje się za krótka, nauczyciel/nauczycielka może dodać następujące odpowiedzi.

Dlaczego świadkowie nie reagowali?

- Śmieszyla ich cała sytuacja.
- Bali się, że jeśli zareagują, to wplączą się w całą sytuację i sprowadzą na siebie kłopoty.
- Byli przekonani, że nic tu nie pomogą.
- Nie rozpoznali, że to jest nękanie.
- Uznali, że to nie jest ich sprawa.
- Nie chcieli sami stać się ofiarami.
- Nie lubili ofiary.
- Myśleli, że ofiara sama sobie zasłużyła na takie traktowanie.
- Nie chcieli zwracać na siebie uwagi.
- Bali się, że jeśli powiedzą dorosłym, to tylko pogorszą całą sprawę.
- Nie wiedzieli, co zrobić.

3. Drugi zespół przedstawia swoje odpowiedzi.

Jeśli lista podanych powodów wydaje się za krótka, nauczyciel/nauczycielka może dorzucić następujące odpowiedzi.

Dlaczego Brok nie reagował?

- Bał się, że to tylko pogorszy sprawę.
- Był przekonany, że inni nic nie pomogą.
- Myślał, że to jego wina, że sam się o to prosił.
- Nie chciał zwracać na siebie uwagi.
- Bał się, że jeśli powie dorosłym, to tylko pogorszy całą sprawę.
- Nie wiedział, jak i komu miałby to zgłosić.
- Bał się, że będzie wyśmiewany za to, że nie zna się na żartach.
- Nie chciał martwić swoich rodziców, a wiedział, że szkoła by ich o tym poinformowała.
- Nie chciał wyjść na skarżypytę.
- Pomyślał, że skoro koledzy mu tak dokuczają, to widocznie jest gorszy od innych.
- Pomyślał, że być może sam sobie zasłużył, skoro nikogo innego to nie spotkało.
- Myślał, że nawet gdyby zareagował, to i tak nic by to nie dało.

4. Trzeci zespół przedstawia swoje odpowiedzi.

Jeśli odpowiedź wymaga uzupełnienia lub doprecyzowania, nauczyciel/nauczycielka może skorzystać z następujących odpowiedzi.

Czym się różni donosicielstwo lub skarżenie od powiadomienia lub opowiedzenia?

Donoszenie/skarżenie	Powiadomienie/opowiedzenie
To skarżenie na kogoś, aby wpędzić go w kłopoty.	To szukanie pomocy, gdy ktoś czuje się dotknięty lub gdy jego prawo do bezpieczeństwa zostało mu odebrane.
Osoby, które donoszą na innych, zazwyczaj chcą zaszkodzić komuś, kto często nie zrobił nic złego.	Osoby, które powiadają dorosłego o przypadkach przemocy w szkole, pomagają pokrzywdzonym uczniom i zwiększają ich bezpieczeństwo.

5. Nauczyciel/nauczycielka podsumowuje tę część lekcji, podkreślając raz jeszcze różnicę między donoszeniem a powiadaniem.

Radzenie sobie z agresją, z prześladowaniem jest bardzo trudne. Jeśli chcecie, żeby w naszej szkole było jak najmniej sytuacji agresji i przemocy wobec uczniów, pamiętajcie, że trzeba szukać pomocy, zgłaszać nauczycielom takie trudne sytuacje. Największy wpływ na rozwiązanie problemu przemocy w szkole mają świadkowie. Pomyślcie o zgłaszaniu nie jak o donoszeniu, ale jak o pomocy dla osoby, którą spotyka krzywda.

*Powiadomienie dorosłego o tym, że ktoś kogoś prześladowuje, to nie to samo co donosicielstwo. Niestety niepisana norma, która zakazuje **powiadamiać**, jest bardzo silna. Jest nawet takie przysłowie polskie: „Choćby cię smażono w smole, nie mów, co się dzieje w szkole”.*

6. Nauczyciel/nauczycielka wyjaśnia zadanie 2 (ocena sposobów reagowania na przemoc).

Zostańcie, proszę, w swoich zespołach. Teraz dostaniecie paseczki z opisanymi różnymi zachowaniami świadków i ofiar. W zespołach podzielcie te zachowania na takie, które wydają się Wam dobre, i takie, które uznajecie za mało przydatne lub szkodliwe. Następnie wspólnie zastanowimy się, jakie są plusy i minusy różnych zachowań z listy.

Nauczyciel/nauczycielka rozdaje uczniom pocięte na paseczki karty „Działania – reakcje ofiar i świadków przemocy”.

- Zgłoszenie policji.
- Obwinianie siebie za to, co się stało.
- Wysłanie wrogiego komunikatu do sprawcy przemocy.
- Szukanie odpowiedzi, dlaczego to się wydarzyło.
- Unikanie kontaktów ze sprawcą przemocy, schodzenie mu z drogi.
- Szukanie pomocy w Internecie.
- Kontakt z dorosłym, który wysłucha i zrozumie.

- Powiedzenie sprawcy, żeby przestał tak robić.
- Spotkanie z przyjaciółmi, żeby odreagować to, co się stało.
- Udawanie, że wydarzenie nie miało znaczenia.

Rozmowa z przyjacielem o tym, co się stało.

- Powiedzenie sprawcy, że to, co robi, nie jest w porządku.
- Pogodzenie się z sytuacją – nic nie można poradzić na to, co się stało.
- Opowiedzenie o sprawie nauczycielowi, dyrektorowi lub innemu dorosłemu ze szkoły.
- Odplącenie sprawcy, zrewanżowanie mu się.
- Ignorowanie działań sprawcy tak długo, aż sprawca straci zainteresowanie.
- Nierobienie niczego – bo nie wiadomo, co w ogóle w takiej sytuacji można zrobić.
- Powiedzenie sprawcy, że to co robi, nie jest śmieszne.
- Szukanie pomocy u specjalisty, np. psychologa.
- Powiedzenie sprawcy, że sprawił dużą przykrość.
- Znalezienie sojuszników (kolegów lub koleżanek), żeby z nimi odplącić sprawcy za to, co zrobił.
- Próba niemyślenia o tym, co się stało.
- Telefon do infolinii, gdzie pomagają młodym ludziom w trudnej sytuacji.
- Zapytanie sprawcy, dlaczego to zrobił.
- Obrócenie sytuacji w żart.

7. Uczniowie dyskutują o dobrych i złych stronach każdego z tych zachowań.

III. Ogniwko końcowe

1. Jako podsumowanie zajęć nauczyciel/nauczycielka prosi uczniów o wybór najbardziej i najmniej skutecznych sposobów reagowania na przemoc.

Wyberzmy teraz 3 najbardziej skuteczne sposoby reagowania na przemoc i 3 najmniej skuteczne.

Wszyscy uczniowie dokonują wspólnie wyboru.

2. Nauczyciel/nauczycielka tłumaczy, dlaczego warto nie reagować od razu, wprowadzając pojęcie odraczania reakcji.

*Często wśród rówieśników zaczyna się kogoś krzywdzić bezrefleksyjnie – na zasadzie impulsywnego działania stadnego. Warto wtedy samodzielnie pomyśleć i rozważyć różne rozwiązania, które pozwalają nie poddawać się takim impulsom. To się nazywa **odraczanie reakcji**.*

3. Nauczyciel/nauczycielka dziękuje uczniom za wspólną pracę i wymienia w punktach najważniejsze wnioski z lekcji. Świadek przemocy może reagować na wiele sposobów.
 - Niektóre sposoby reagowania na przemoc są zdecydowanie skuteczne, a niektórych należy unikać. W wielu przypadkach skuteczność danej reakcji zależy od okoliczności.
 - Aby zareagować, nie trzeba być bohaterem. Reagowania to bardzo różnorodne działania: od pozornie drobnych aż do wymagających dużego zaangażowania. Znaczenie mają nawet małe gesty: np. pocieszenie ofiary. Każdy powinien dobrać taki sposób reakcji, który do niego pasuje, z którym się czuje względnie komfortowo. Wielu uczniów nie reaguje, bo to im się kojarzy z otwartym przeciwstawieniem się sprawcy.
 - Świadkowie, którzy nie interweniują, sami również ponoszą negatywne konsekwencje tej sytuacji: np. mają poczucie winy, że komuś nie pomogli, albo obawiają się, że kiedy sami będą potrzebowali pomocy, inni też im nie pomogą.

UNIwersYTET
 SWPS

 RESQL

Warszawa, 2020 r.